

crkva u svijetu

OBZORJA

OBASJANI NOVOM ZOROM

Đuro Šušnjić

»LJUDI POD BOŽJOM ZAŠTITOM«

Ne postoji mnogo ličnosti kojima se možemo diviti. Vrijeme je ipak oskudno ljudima divovima, i kad se okupe, ne čine više od jedne porodične zadruge ili nekog skupa viših duhova. Oni su živi dokaz da se Duh Sveti javlja tamo gdje ga nitko ne očekuje. Kao sjenke koračaju među nama, uvjereni da nas otvaraju za istinu i nadu. Vječne ličnosti, »slavna kruna stvaranja«, jesu ono najviše što je žena mogla da rodi. Sveti muževi i žene, sveti kao kakvi hramovi koje Bog oživi, da služe kao stupovi što pridržavaju vjersko i moralno zdanje čovječanstva. Sami su bili kakvi su ljudi *mogli* biti: u njima vjera slavi svoje dubine. Razumjeli su da ovdje ima posla i za glavu i za ruke: da se izgradi božji hram u duši i u svijetu. Njihova riječ mogla se čuti kroz vjekove, kao zvučna svjetlost svijeta, a davanje sebe bio im je svakodnevni posao, kojim su potresali temelje staroga svijeta. Tako ostaviše potpunu istinu o sebi cijeloj ljudskoj obitelji. Iako su bili samo ljudi, u njima se utjelovilo ono božansko: »izabrane posude«¹ u kojima se nastanio Duh Sveti.

Sveta povijest poznaje neke plemenite prirode koje su se oblikovale po božanskim zakonima, i koje služe kao dar i blagoslov bližnjima. Živa utjelovljenja božje ljubavi, oni su dokaz da iznad ovog postoji jedno

¹ »Bog je izabrao i oblikovao za sebe te ličnosti u cilju otelotvorenja svoga bića i volje, ali izbor i oblikovanje se ne podudaraju; naime, potonje se obavlja postepeno, na istorijski način, za vreme zemaljskog života onoga koji je izabran. Kako se to odigrava, kakva stravična iskušenja takvo oblikovanje dosuđuje, vidi se po priči o Avramovoj žrtvi« (E. Auerbah, *Mimezis*, Prikazivanje stvarnosti u zapadnoj književnosti, Nolit, Beograd, 1978, str. 23).

više čovječanstvo, čija se veličina ne mjeri brojem, već darovima Svetoga Duha, koji stvara vlastitu kulturu, nasuprot onoj što masovno leži u tromim dušama. U njima, kao zvijezdama vodiljama, duh slavi svoje vlastite visine i osjeća se u svom elementu. Ta velika visina služi kao *mjerilo* za sve druge pokušaje duhovnog uzdizanja.

Ova prosvijetljena bića nisu bogovi, ali glas božji kroz njih najavljuje vijest da čovjek može postati kao Bog. Uzvišeni plamen vjere u njima se podiže do neba, i podsjeća malene da čovjek može dostići visinu svojih bogova. Ove božanske individualnosti i vjerski geniji moraju biti slični ne samo Bogu, nego i narodu, inače ih narod nikad ne bi priznao za svoje. U njima boravi Sveti Duh i duh naroda. Jer, pastiri naroda moraju biti simboli onoga što je u njihovom narodu najbolje. Bogomdana riječ u njima se objavljuje kao tijelo.

Kao što je svetim ljudima nuždan život, tako su životu potrebni sveti ljudi, jer u njima Sveti Duh razvija svoje moći, kao što bura pravi valove na otvorenom moru. Možda vojnici Svetoga Duha i nisu imali nikakvih čudotvornih moći, ali je narod vjerovao u njihovu moć, jer mu je bila potrebna. Kao oruđa Svetoga Duha, imali su sličnu sudbinu, ali je svaki čudo za sebe, bar u očima svijeta. Stvarno djeluju kao priviđenja iz nekoga drugog kraja, a u stvari su dobričine u kojima se istina osvijestila za život u pamćenju. Njihov život bio je molitva.

Ako se usporede njihovi životi, vidi se da je to zapravo život jednog svetog čovjeka. Kao što su razlike između moćnika beznačajne (svi su oni dani u liku Ivana Groznoga), tako su i sličnosti među svetim ljudima značajne (svi su oni dani u liku Ivana Krstitelja). U sebi su do krajnosti razvili jednu skrivenu osobinu, za koju znamo da je u svima nama ostala nerazvijena ili neprimijećena. Oni više upućuju na stanje svijeta i posebnosti vremena, nego što označavaju svoje stanje i lične osobine. Kao što se iz mase istovjetnih slučajeva spozna u stvari jedan jedini slučaj, tako isto upoznavanje jednog jedinog slučaja može pomoći da se bolje osvijetle svi drugi, jer se sada ne razumijevaju s obzirom na širinu, nego s obzirom na *dubinu*. Ovdje je slučaj u stvari najbolji predstavnik vrste, model ili uzor, a ne izraz za neku pojedinačnu pojavu. Riječ je o sabiranju bitnoga i zajedničkoga u jednoj ličnosti, što isključuje slučajnost. Od slučaja možemo početi, ali slučaj nas rijetko kad dovodi do teorije, jer je neponovljiv. *To nisu lica, već likovi.* Bili su pitanja. Odgovore koje su dali na pitanja o životu i smrti, ljubavi i nadi, grijehu i milosti itd. i danas slavimo u našim obredima i ostvarujemo u našim ustanovama. Od njih i danas učimo da Boga toliko poznamo koliko se volimo. Jer, ako Bog postoji u nama, onda, obožavajući Boga, obožavamo i jedan drugoga. Svi su oni vatreni zaljubljenici u Boga, koji provedoše život u molitvi i brizi za bližnje. Sve su to duše žedne posljednjeg smisla: »žedna je tebe duša moja, za tobom čezne tijelo moje«. U svakom od njih Bog sagrađi sebi hram i otvori vrata vjeri. I svaki od njih uze lik božji za mjeru svoga života.

U tamnoj noći svijeta, oni postaju svjetiljke i svjetionici. Naselili su sva mjesta svojim imenima i dušama bez tereta. Išli su svuda, osvijetljeni iznutra, kao tvrđave s mnogo prozora. Izabraše vlastiti put štovanja

Boga, jer vjerovahu da ima više načina obožavanja. Ma kuda išli, ostali su vjerni svome snu i vodili su u duhovno proljeće. Jašu u pravcu obećane zemlje i rastu dok joj idu u susret. U ovih velikih vjernika ništa nije bilo maleno, jer su i u onom malenom gledali uzvišeno. Samo su sebe držali malenima, kako bi bili braća onim najmnijima. Nisu smatraли poniženjem da nižima od sebe operu noge, kao što je to činio njihov učitelj, čije ime prolazi kroz vjekove (»sluga slugu božjih«, »rob robovima«).

Čudili su im se prijatelji i neprijatelji, a oni su samo uzdizali Sveto pismo do jasnoće i pobjede, i pečatili ga svojom krvlju. Tako su ovi mučenici osmišljavali život i smrt malenih, neuspjelih i umornih od života. Veliki prognanici propovijedaju i bez riječi, jer propovijedaju svojim životom. Žive kao anđeli, ali ne ostaju mirni dok ne vide da njihova braća i sestre koračaju prema spasenju. Spas će doći kad ljudi ne budu činili zlo jedan drugomu: spas nikad neće doći i svaki čas *može* doći, ako ljudi odluče da ne čine zlo. Božji vjesnici nalaze tračak nade i tamo gdje sve propada: *nada je način života*. Jezik kojim su govorili bio je pogodan za propovijed i molitvu.

Prorok je prvi čovjek koji svoje duboko vjersko iskustvo izriče tako da ga drugi prepoznaju kao svoje. On prevodi u riječ i čin svoj doživljaj apsolutne i mistične moći na način koji se u velikoj mjeri podudara s darovanom riječju. Ovaj božanski pjevač dostojan je da se slavi kao i sam Bog, ali u historijskom svijetu. Mahom niskog porijekla i visoke vjere, sije riječi poruke po božjoj njivi, kao kišne kapi po žednoj zemlji. Njegovu riječ dočekuju izabrani kao što pustinja čeka kišu, »kao što cvijet čeka sunce, kao što usta čekaju poljubac«. Vjerovjesnik govori riječima koje se nikad ne mogu zaboraviti, kao da su prvi put izrečene. »Eto, zašto taj govor iz daljine još uvijek nije dosadio« — veli filozof nade.

Onaj tko razmišlja sporo korača i malo govori, ali tih nekoliko riječi potresa historiju i ulazi u čitanke potomstva. *Riječ* se uzdiže iznad zemaljske buke, i jasno se čuje: »Bog je ljubav«. »Ja ću žednome dati iz izvora žive vode za badava.« Sve je prošlo i sve će proći, ali »moje riječi neće proći«. Sagrađiću na bistrom izvoru bunar vječne ljubavi iz koga će smjeli i vatreni gasiti svoju žed. Anđeo zemaljski vidi kako se vrata selā, gradova i država otvaraju evanđeoskoj riječi i kako vjera ulazi u svako vjerno srce: biće koje se otvara Bogu. Tako je govorilo onaj koji se školovao u pustinji.

Neobično je da propovjednik malo propovijeda (valjda zato što propovijed nije pripovijed), ali *tamo gde je ljubav ukida se potreba za riječima*. Krist nije ništa napisao, znao je da tajna života i smrti ne može stati u jednu knjigu. Ako je svijet za prvog čovjeka bio tajna, ostaje to i za posljednjega. Njemu je bilo važnije da pokaže svijetu *kakve ljude može da stvori prava vjera*. *Vjera je sigurnost u odsustvu dokaza, a ne pomoću dokaza*. Svoje riječi nije uputio svecima, već grešnicima i svima onima koji su nesigurni u svojoj vjeri, jer nevjerstvo znači poraz. Gdje su njegove riječi pale na plodno tlo, ostavile su duboke brazde.

Prošlo je vrijeme vitezova vjere, sanjalica koji su svoje najbolje dane potrošili na traženju dubljeg smisla. Ostali su za vječno sjećanje kao predstavnici svih ideala i kao opomena da je društvo bez ideala u stvari društvo patuljaka. Bez ideala, u društvu je hladno. To su bila djeca vjere po kojima čitave epohe i vjerski sustavi nose svoje ime. To je bilo ono vrijeme kad je čovjek mogao postati Bog a Bog postati čovjek. U nizu pokušaja, izdanak vjere uspio je da se u njima objavi i dostigne svoju zrelost. Zato ih i ne bi trebalo usporediti sa živim ljudima, nego samo s njima samima. Oni su *mjera* za druge, pa se ne mogu mjeriti prema drugima. To su vječne ličnosti koje služe kao mjera da bi se vidjelo dokle je doprlo čovječanstvo u svom sporom hodu prema spasenju. Ljudi-zvijezde postavljaju svoj ideal visoko kako ga masa ne bi mogla spustiti nisko: njoj je više stalo do ugodna stajanja nego do visoka uzleta.

U životu koji je prolazan, ostavili su neprolaznu uspomenu. *To što su ovakvi pravednici živjeli pojačava želju za životom kod svih koji teže višem smislu.* S vremena na vrijeme valja se sjetiti velikih ljudi koje su pobijedili mali. Oni čuvaju sliku čovjeka-dušobrižnika koju je vrijeme unakazilo. Tko ih nije upoznao, ne zna što je vjera. Htjeli su sve ljude povesti u obećanu zemlju o kojoj odavno sanja izabrani narod. Nevini su dar neba ili igre slučaja, inače bi bili češći gosti u ovom negostoljubivom svijetu.

Svaki dan počinje njihovim imenom, jer su bili braća onima koji stradaju i koji se nadaju — velika molitva ovoga svijeta! Božanske pjevače narod nosi na svojim usnama, i ne dá im da umru. Iako ih žali, ne prestaje da ih rađa. Sveci i pro/svjetitelji, svijetle među malenima kao sunce među zvijezdicama. Narod vjernika ih uzima za zvijezde vodilje; oni su i danas veliki zalet za sutra. Uzvišeni slučajevi među malenima — u njima je čovjek vjere dostigao najviši oblik. U njima je vjera našla svoj hram. Preko njih je Bog ostvarivao svoje planove. Svaki božji savjet doživjeli su kao svoju želju da svijet bude svet: činili su dobro dobrima i zlima, moleći se za jedne i druge.

OBNOVA ETIČKOG ČOVJEKA

Uzmite bilo kojega od te velike djece vjere, i uvjerit ćete se da su oni svojim životom i svojom smrću dokazali da *čovjek vrijedi onoliko koliko je kadar da daje sebe.* Bili su spremni umrijeti za druge, i tako ukloniti podjelu na moj i tvoj život. Jer, čovjek ne može pokazati veću ljubav prema čovjeku od one kad mu prinosi svoj život na dar: kad čini ono što se većini čini da nije moguće. *Ako bi čovjek išao samo za vlastitim interesima, ne bi se mogle razumjeti žrtve koje on podnosi radi drugih.* Spremnost da se žrtvuje i vlastiti život za druge upućuje na to koliko je kratka ideja o sebičnosti svakog čovjeka. »Božanski luđaci« nisu pitali za uzroke, razloge i motive grijeha, već su pružali ruke i davali srce da se bližnji spasi. Živjeli su u ljudskom obliku, da bi vidljivo potvrdili svoju nesebičnost pred grešnima: kadri da umru za Riječ kao što je Riječ umrla za njih!

Oni su pokazali svojim primjerom kako se riječ pretvara u djelo, duhovni stav u duhovni život, moralna ideja u moralnu osobu. I tako su sami, bez mnogo pratnje i imovine, išli u susret jednom novom danu, a možda i jednoj noći ovog svijeta, ali uvjereni da su ispunili svoj sveti život. Bili su nezavisne ličnosti, i zato preuzeše sav teret slobodne odluke na svoja pleća. Strogi i pravedni, ne haju za javni zakon i norme. I kad sebe kažnjavaju, ne treba im nitko drugi kao izvršilac kazne osim njihova savjest. Znali su oni da etička norma kao apstraktan zahtjev ne može nadomjesti savjest kao osobni stav. Odlučili su da svoju slobodu potvrde na križu. Oni su primjeri kako u svakodnevnom životu djeluju vjerska i moralna načela. Nema toga zakona koji može djelovati kao jedna prosvijetljena savjest.

Svoje oči podigoše prema onom što je trajno i vječno, jer ih ne zadovolji strast za promjenom koja svakoj stvari ubrzo odbroji vrijednost i baca je među otpatke. Svoj duh uložise u nedostižne daljine, gdje svjetlucaju drugačije zvijezde. Bili su ono što su željeli biti i tako nesvjesno postadoše mjerilo pred kojim se osjeća posramljen intelektualno, etički i estetski umanjeni čovjek. Nema više takvih propovjednika, utjelovljenja vrlina i vajara svoga života, koji nas pozivaju na samotne visine. Zato više i nismo u dodiru s istinom, dobrotom, ljepotom i svetošću života. Poslije svakog susreta s njima, dublje se vjerovalo u prave vrijednosti, i svatko je bio spremniji na praštanje. Bili bi suvišni, kad u njihovoj blizni bližnji ne bi porastao do čovjekove visine: ako bližnji nisu dobri, neka se ugledaju na dobre! Tko ide za njima ili s njima, usput se oslobađa zabluda, laži i oholosti.

Nogama u svijetu, glavom u svjetlu, ovi mistici i mislioci jesu vidljivi simboli u ljudskom obličju. Iskustvo pada (»i pravednik pada sedam puta na dan«) veže ih uz stari, nada ih vuče u novi svijet. *Slobode se ne mogu odreći, jer i odricanje podrazumjeva slobodu izbora:* kad biraju, svom udesu kažu *ne* a svojoj volji *da!* Kad monasi govore o svijetu, oni to shvaćaju kao grešni svijet, takoreći *a-priori*, jer ga dobro poznaju. Zato neće s *takvim* svijetom da imaju veze. Tako su monasi, počev od IV. stoljeća, kad bi stupili u *novi* život, dobijali novo ime, kao simbol novog načina života ili kidanja sa starim. Jer, život se daje podnijeti samo ako ima viši (moralni) smisao. Koliko daleko je od istine filozof *volje za moć* kada kaže da su svi ideali klevetali svijet!

Bili živi ili mrtvi, vjerski divovi su tu da im se divimo. Ma što da su rekli ili uradili, to su činili većim no što jest. Ljubili su nagoni a ne po dužnosti: poravnavali su put onima iza sebe. Sveci bez crkava i kraljevi bez kraljevstva, sagrađiše oltare sa kojih nisu propovijedali i prije-stolja na kojima nisu vladali (jer je njihovo kraljevstvo na nebesima). *Dolaze u vrijeme kada cijena čovjeku naglo pada i kada on gubi božji lik: da žive među grešnima a da sami ostanu čisti!* Da bdiju dok drugi spavaju, jer su sinovi svjetla. Svjetiljke koje upališe, svijetlit će sve dok postoje ljudi koji ne mogu bez svjetla.

Svaki sveti čovjek utemeljuje određeni sustav vrijednosti, koji se mora izraziti u simbolici, povezanoj s novim stvaranjem svijeta: ma što pro-ročki duh govorio ili činio, on uvijek sređuje nered oko sebe i u sebi.

Zato je on pobunjenik: vjerska će pobuna zamrijeti s posljednjim bogotražiteljem! Pravo na pobunu nikad ne zastarijeva, kao ni pravo na suze i smijeh. *U pobunjenom čovjeku Bog nanovo postaje mlad.* Buni se samo netko tko je svjestan da ima nešto ljepše i bolje od onoga kako se osjeća, misli i čini svaki dan. *Buni se onaj tko sanja: da bi živio u drugačijem svijetu, mora ga najprije sanjati!* I svoj san izvikavati u podne, kako bi postao sudbina naroda. I kad onaj (koji se buni ne bi ni bio bogozna kakva duhovna ličnost, *pobuna kao pojava ima svoju vrijednost*, jer opominje drijemljive i budi pospane: valja odvojiti pobunu od pobunjenika. Dok je zla, bit će i snova o dobru. Bili oni stvarni utemeljitelji vjere ili samo graditelji iz sna, nisu važni oni koliko ono što su izazvali.²

Sanjaju svoj osobni *san* u vrijeme kad cijela zajednica živi svoju *sudbinu*. Ne izgledaju kao ljudi od krvi i mesa, već kao duhovi nade što jure pustinjom. Iskrcavaju svoj san na mjestima gdje rastu samo pupoljci, i tako nestvarni najbliži su idealu. Odmaknuti iz svijeta, *oni stražare nad vrijednostima koje su dijelom zabrovljene a dijelom neostvarene*. Tako su u isti mah naše sjećanje i naša opomena: veliko srce od jučer i velika nada za sutra. Razapeti između jednoga već mrtvoga neba i drugoga još nerođenoga za oko svijeta, stoje na raskršćima života kao putokazi spasa.

Oni su darovi Svetoga Duha koje vrijeme, ako neće da ostane prazno, uzima za svoj znak. Nisu pristali da trunu u dosadi lišenoj duha, i da svoju volju sapnu u navike. Ostaju duhom mladi, i zato se ne vraćaju u svijet okamenjenih navika. Ako se nekim slučajem vrate, osjećaju da su sebe izdali, i da su ono protiv čega se sve u njima buni. Ne mogu podnijeti da u sebi pogase vatru, zato odlaze u svijet prirode i otvorenog dana. *Navika nije rodila nijednog diva među ljudima*, samo vjera u slobodi i sloboda u vjeri rađaju velikane. Pustili su svom duhu da tjera svoju smjelost, jer duh ne trpi da mu uoubičajena pravila kroje mjeru. Otisnuli su se na plovidbu s duhom što se osjeća ispunjen jednim novim danom. Ne kreću se korakom malenih, za njih je uzor orlov let u nebo. Njihov nemir odlazi na putovanje, da se oplodi novim iskustvima. Kad sve posivi, jedino se može vidjeti tračak nade u njihovu oku.

Uputili su se u potragu za drugačijim svijetom, kada su upoznali užase svijeta u kojemu su živjeli. Htjeli su »mačeve prekovati u plugove a koplja u srpove«. Bili su topli, i htjeli su udahnuti svijetu taj topli dio sebe, kako bi ga učinili domom za sve. Nemaju svoga doma (osim na nebu), ali su htjeli da od svijeta naprave ljudsku kuću, čovjekovo gnijezdo. Njihov dom je na svakom mjestu gdje sretnu časna čovjeka. Bili su pitanje svijetu: raspeće na križu bio je odgovor. Ali, mučenici za pravednu stvar nikad nisu posve suvišni. Što ih čini velikima jest moralna uzvišenost njihova duha i djela. Ličnim primjerom oni bude društvenu nadu. Kroz njih možemo doživjeti duhovni preporod. Čudni su to ljudi, jer od svoga nadahnuća nisu stvarali sustave (i naplaćivali ulaz-

² »Kad bismo samo mogli predvidjeti najpovoljnije uslove pod kojima nastaju bića od najveće vrednosti« (F. Niče, *Volja za moć*, Prosveta, Beograd, 1976, str. 55).

nice). Znali su ono o lošoj beskonačnosti: znanje slomljeno od nemoći — da se više zna. Ali ono što su znali, branili su svojim iskustvom, a u slučaju da ih je ono izdalo, nije im padalo na pamet da se pravdaju vanjskim neprilikama.

Neki mudri čovjek (govoreći o sebi), opisao ih je ovako: »*On misli kao čovjek, osjeća kao žena, radi kao dijete*«. Ide svojim putem, i tako podsjeća druge da i oni mogu birati svoj put i život. I kad umre na putu u sutrašnji svijet, svatko mora osjetiti da je umrlo nešto ljudski vrijedno. Nijedno oko nije vidjelo kada se slomilo orlovo krilo na njegovu putu u nebeske visine. I on je pao, među vrapce, sobne ptice i guske što mu ne daju da leti. Tko bi uvjerio guske da krila mogu tako visoko letjeti, samo ako ih pokreće neka snažna volja. *Bio je tu, među nama, da istina ne bi ostala bez svjedoka*. Kud je prolazio, niklo je cvijeće dobra. Žalimo za njim, kao za mogućnošću bez grijeha. On je svima vidljiva prilika uspravnog hoda među pogrbljenima. U odnosu na ono što bismo mogli biti, svi smo bijedni. *Nema nesreće koja bi bila tako velika kao kad iz svijeta nestane velike ličnosti*. Svatko se uvjeri da je život za jednu nadu kraći. Nekoliko svetih ljudi kao što je on, i svijet je topliji: oni nas vraćaju izvorima nevinosti. Oprosti se od svijeta, jer se uvjeri da je njegovoj molitvi tijesno u svijetu. Zađe poput zalaska sunca.

»OBUCITE SE U NOVOGA ČOVJEKA«

Velike patnje bića jesu trenuci u kojima se priprema rođenje spasitelja. To su trenuci kada ljudi mjere dubine dobra i zla u sebi. Mesija je biće koje od gomile stvara narod u časovima bezizlaza: svi plaču, a nije sve izgubljeno! Trenuci korjenitih kriza u ljudskom životu dokazuju da se vjera stječe ne samo poučavanjem, nego i vlastitim iskustvom. To je dokaz da vjerski genij ne stvara vjerski pokret ni iz čega, već izražava postojeću potrebu za njim, i daje joj duhovni oblik. *Bez nevolje društvo ne bi znalo ništa o samom sebi*: »sami sebe počinjemo da upoznajemo tek od onog trenutka u kome počinjemo da propadamo« — veli filozof u svom *Kratkom pregledu propadanja*. I u božanskoj pedagogiji predviđena je batina, jer bez trpljenja ne bismo došli sebi, nikad ne bismo postali samosvjesni.

Pastir naroda niče kao iz zemlje u vremenima velikih nevolja, a kad opet sve splasne, i svijet se vrati starim navikama, i on se gasi, kao i svi viši oblici života. Teško ga je prepoznati na prvi pogled, i u vrijeme kad se čini da je sve u redu, jer se uspješno skriva iza običnog govora. On je po svom vanjskom liku posve sličan svom narodu, a po unutrašnjem obliku podsjeća na njegove najbolje mogućnosti. Blizak svakome po patnji koju ni sam nije izbjegao, doleko od svakoga po svojim vizijama: sanja da ovaj svijet zamijeni drugim. Živi s bližnjim, ali u njemu se ne prepoznaje: ima protiv sebe sve nagone stada!

Od rođenja začuđen, ne može se pokoriti navikama: žrtva svoga dara koliko i okolnosti. Ali, njegov duh bi se uspavao da mu na putu ne stoje zapreke, koje mora savladati: *svaku zapreku doživi kao kušnju*.

Svojim pogledom ogradi bitne, ali udaljene posljedice svake misli i čina, od onih sporednog značenja i značaja.

Navjestitelji preziru sve što je lako i dostupno, i teže za uzvišenim: samo u duhovnom carstvu može se biti car, kralj ili knez. Iako bogati duhom, uboge uzeše za uzor a bogate i učene za prezir. Jer, novac nudi sigurnost a sloboda lakše disanje. Sveci nisu učeni, učeni nisu sveci. Svijetu nisu toliko potrebni bogati i učeni, koliko dobri i pravedni. Nisu bili teorijski duhovi (u današnjem smislu riječi), već skromni ribari, pekari, stolari, remenari, kovači, drvosječe, tesari itd., koji su zračili dobrotom i svetošću, uzdižući napaćene duše. Govorili su da Boga poznajemo toliko koliko čovjeka volimo. Odricali su se sjaja ovoga svijeta, da bi zaslužili besmrtnost u onome. Odricali su se u korist drugih, i tako pobijeđivali sebe. Pobjeda nad sobom značila je čin oslobođenja i korak bliže spasenju. *Nisu bili izvan života, jer su bili spremni na žrtve za druge.* Nisu htjeli biti ispred drugih, jer su odlučili da budu iza njih. Usred čulnih užitaka, na zemlji su živjeli svetačkim životom, i tako postali tuđinci među svojim. Moralno se odvajaju od povlaštenih, i živi su dokaz da se visoka moralna načela mogu javiti u nižem sloju, jer su moralni razlozi ponekad jači od društvenih uzroka (klasni položaj i slično). Moralno su aristokrati, društveno su malčice iznad prosjeka. Radije su umirali kao pustinjaci ili redovnici nego da žive kao biskupi i pape: »a on je došao da služi, a ne da njemu služe«. Koliko su dalje bježali od visokih položaja, toliko su bliže bili Bogu. Ako su ponekad i prihvatili ugledan položaj, to nije bilo zbog ugleda (moći, vlasti, novca itd.), već radi koristi koju su mogli učiniti drugima. To su oni koji sijeku palac, nos ili jezik da se ne bi morali prihvatiti visoke dužnosti, ali ne iz neznanja ili kukavičluka, već iz skromnosti i poniznosti. Jer, pisano je: »Jao vama koji volite prva sjedala u sinagogama i pozdrave na javnim mjestima«.

Odbijali su nagrade, jer ljubav im je bila najveća nagrada: »Tko ne ljubi ostaje u smrti«. Ne očekujući ništa, dobili su krunu mučeništva kao nagradu. Za njih je časnije svetački živjeti, nego pobrati sve nagrade ovoga svijeta. Bili su sluge istini i gospodari sebi, i tako podsjećali druge oko sebe da i njihov život treba da bude njihov izbor. *Upućuju na jedan bolji svijet, jer je ovaj izdao čovjeka.*

U »svetim luđacima« narod vidi isposnike koji se odriču životnih zadovoljstava, a oni sami sebe dovode na ispit iz snaženja volje. Svako odricanje, ove svete lude, protumače u svoju korist, jer se samo tako patnja pretvara u vjeru. Svakoj oskudici podvale poneko duhovito pitanje, s jasnom sviješću da ona ima bar jednu prednost u odnosu na izobilje: mir i tišinu. Vatreno proročko pleme koje je dotaklo samo dno bijede, da bi bili božji glasnici usred naroda, svjetlošću probuđena i uzbuđena djeca, puna Duha Svetoga, nevidljiva za bludno oko grešnika.

Nije mu potrebno ništa do korica hljeba i malo vode s izvora. Imao je dom veličine groba, toliko da se ispruži u snu. *To da ništa nema — ulazi u pojam njegove slobode: lišen svega, slobodan od svega.* Gol došao na ovaj svijet, gol otišao s ovoga svijeta. Nije ga privlačila odaja od zlata, već koliba od blata: vjerovao je da je bogatstvo ovoga svijeta samo

ludost u očima Gospodara neba. Ne vrti se oko novca, slave i moći, već oko sebe, kao jedinog sunca, odakle dolazi nova svjetlost sebi u susret: novac, slava i moć su za tren, a nada za cio život. Postali su slavni, iako za slavom nisu težili: njihovi progonitelji pomogoše da im se ime upiše u vječno pamćenje. Nema ništa, jer isposnička savjest ne trpi nikakvo breme koje bi je savijalo. Gol i bos naviješta zajedničko proljeće: *njegova nesebičnost bila je stalni prijekor pohlepi bogatih, i zato ga raspeše.*³ On, koji cijelog života nije dirnuo novac, biva ne samo izdan, nego i prodan.

Gladniji su vjere nego hljeba, zato su puniji nade nego bijede. Oni su braća svima koji se nadaju i koji stradaju. Po tome iskustvu mogu biti vodiči kroz ljudsku patnju. Nije ih teško prepoznati, po tome što ništa ne traže za sebe. I kad nemaju ništa, daju sve: davati ne znači gubiti! Bogat i siromah, ako daju iz ljubavi, jednako daju. Svoju ljubav prema bližnjem nisu htjeli da unovče. Vjerovali su da se ne može »trgovati onim što se ne može ni prodati ni kupiti«. Odbili bi ponudeno blago, jer »ako smo svoje ostavili, kako ćemo primiti tuđe«. Pisano je: »Prodaj sve što imaš i novac podaj siromasima.« Jer, čovjeku treba malo, i to malo ne za dugo: »badava ste primili, badava i dajte«. Četrdeset dana i noći ništa u usta ne bi stavio, jer je bio prepun Duha Svetoga (malo kruha i vode upućuje na to da ne pobjeđuje snaga nego post i odricanje: nije mu potrebna pomoć već razumijevanje). Može se vjerovati da govori istinu onome, kome je strano zgrtanje blaga, moći i sjaja. Da nema iluzijā, ne bi imao što izgubiti.

Ljudi-putokaza je malo, i zato ne mogu promijeniti svijet, ali mu samo oni mogu pokazati pravi put (ljudi-putokazi). Oni su sjajne svjetiljke svome vremenu i gonitelji mraka našem: ponekad, zagledani u prošlost, vidimo kakav čovjek može biti. *Nisu bili bogzna kako učeni, ali onomu bitnom znali su dati ime.* Tako Pavao, najveći učitelj istine među ljudima koji vjeruju, uzvikuje da je Bog »učinio da od jedne krvi sav rod čovječji živi po svemu licu zemaljskome«. »Dužan sam i Grcima i barbarima, i mudrima i nerazumnima«. Nije imao ništa, a ipak je ostavio u nasljeđe nedovršen san koji čeka da bude java.

Svi su bili braća (i sestre, jer je među svetima bilo i žena) koje mole na istom jeziku i govore istinu o zajedničkoj sudbini. Učenici Svetog Duha, došli su da nam kažu da sa istinom stoji loše, i da valja neuke podučiti, malaksale bodriti, usnule buditi, lijeve opominjati, žestoke smirivati, grešne okajati, uboge pomoći, bolesne liječiti, umrle sahraniti... Bili su sluge Boga i učitelji naroda: primjeri za sva vremena, koji imaju čudesnu moć, koju nema ništa drugo, pa ni riječ. U dodiru s njima, mi smo uvijek u dodiru s istinom sutrašnjeg svijeta, a ne samo njihova. Danas, kada se previše govori, a premalo misli, osjećamo da među nama nema

³ »Upravo se stoga, naravno, otpor prema vlasti očituje kao pozivanje na siromaštvo, a vlasti se opiru oni koji su isključeni iz dodira s novcem, pa svako pozivanje na siromaštvo izaziva toliku napetost i tolike raspre, i čitav grad, od biskupa do uprave, onoga koji odviše propovijeda siromaštvo doživljuje kao svojeg neprijatelja« — ističe U. Eko u djelu *Ime ruže*.

takvih sinova vjere, koji nalaze pravi odgovor na ljudsku potrebu. Ta potreba se ne bi osjetila u nekom čistijem vremenu, ali u ovo mutno doba potrebna je bistra misao, koja dolazi iz neizdanih svjetova. Onako skladni u duši, ne bi oni trpjeli nered oko sebe, i tek kad bi vidjeli svoj oblik svijeta (makar u malom), mogli bi se odmoriti. Dajući oblik sebi, pokazuju kako svijet može biti ljepši.

Bili oni živi ljudi koji sanjaju, ili samo san živih ljudi, ostaje da njih ili snove o njima proučimo s obzirom na posljedice što ih izazvaše, i što se protežu do nas. Sanjali su san koji je ostao da živi duže od njihova života, san prepun sutrašnjeg dana. *Oni su za nas sve proživjeli život koji nitko od nas ne bi upoznao da njih nije bilo.* U njima je ono buduće zakazalo sastanak sa današnjim danom. Htjeli su biti ono što su željeli.

Pojedinci o njima misle, a narod ih pjeva, i pjesmu o njima nosi na svojim usnama, i ne dá da ona umre. Jer, u njima, sinovima dana, boravi ono najbolje od duha naroda. Sve što je bajka u sjećanju i osjećanju jednoga naroda vezano je za njihovo ime i djelo. Jer, njihova misao i čin potresali su svijet. Rastanak s njima doseže do dna bola: osjetimo da smo ostali bez najboljeg dijela sebe, bez ljudi muževnog duha, izlivenih iz jednog komada. *Sa smrću svakog od njih umire jedan izvorni pogled na svijet.*

Danas su ga psovali, progonili, mučili i usmrćivali, a sutra ga historija pravda kao svoga glasnika i onoga tko opominje prije vremena. Junački se držao na visoku i uspio »saslušati sebe kao pitanje«. Valja upoznati dušu ovog isposnika, jer se u njoj »ugašeno evanđelje ponovo palilo« — veli Bloch. *Iskustvo koje nam on iznosi na svijetlo dana jest iskustvo čovjeka kao čovjeka, a ne samo njegovo osobno iskustvo: zato ga i zovemo vjerskim genijem općeg značaja i značenja.* Tako se ovaj čudni čovjek uzdiže ne samo iznad svoje društvene sredine nego i iznad sebe, opsjednut svojom zamisli višeg čovjeka kao sudbinom svih. Ma kuda krenuo, ostaje vjeran svome snu: svaki navjestitelj teži da svoj način osjećanja, mišljenja, vjerovanja i vrednovanja uopći, kako bi se na sličan način i svi drugi ponašali. Ova potreba, koje on i ne mora biti svjestan, samo je izraz dublje želje u njemu: da nađe sebe u nečem većem, širem i moćnijem, u nečemu besmrtnom i beskrajnom, možda u rodu. Njegova riječ, misao i djelo ne pripada samo njemu i zato se ne mogu protumačiti i razumjeti samo iz njegova osobnog iskustva: riječi, misli i djela imaju i ona značenja (i značaj) koja im pridaju potomci.

Sveti je čovjek duhovni vođa u ovom svijetu, iako je njegov pogled uperen u ono buduće. Bori se za ostvarenje najbolje mogućnosti, kako se ne bi osjećao malim u vlastitom životu. Ostaje sa svojim bližnjim sve dok iznad sebe ima svoju savjest i volju da čini što hoće i misli kako može. Želja da napusti svoje bližnje ne bi se javila da su mu bili bliski: ta, kako bi vukovi i zmije mogli biti bliži od bližnjih? Osjetio je i rekao: »Moji putovi nisu vaši putovi, moje misli nisu vaše misli«. Odlazi u

•
⁴ »Manje znamo o putovima i cilju ljudskog života no ptice o svojim seobama« — veli M. Jursenar u *Crnoj meni*.

unaprijed izgubljeni boj, što ne znači da su pobjednici bili u pravu a poraženi imao krivo. *On hoće da živi svoj život kao svoj izbor, za razliku od bližnjih koji ga žive kao sudbinu.*

Nema ništa, pa ni potrebe da unovči svoje snove. Nema obitelji, jer je to za njega pravljenje gubitaka. Svojim načinom života pokazuje put u drugačiji svijet, kao što ptica selica stremi u toplije krajeve.⁴ Svaki dan se za jedan korak povlači iz ovoga svijeta u svijet kakav mu treba i kakav može da podnese. Svaki korak ga odvodi dalje od slave i dobijanja počasti; jer: što će to onome kome ništa ne treba? Srca oslobođena pohlepe, postaje brat svim živim bićima na svijetu. *Tako je govorio Buda:* »bira povučeno mjesto u šumi, u podnožju nekog drveta, na nekoj planini, u nekoj jaruzi, u nekoj pećini, na nekom groblju, na nekom pošumljenom mjestu, na čistu zraku, na gomili slamé.«

(Nastavak slijedi)

ILLUMINED BY A NEW DAWN

Summary

If one compares the lives of holy men, one observes that they are all really the life of one holy man. As the differences among the mighty ones are insignificant — all of them wear the semblance of Ivan the Terrible — so are the resemblances among the holy men essential — they all are more or less like John the Baptist. They have shown by their example how the word becomes the act, how a spiritual attitude is transformed into a spiritual life, and a moral ideal metamorphosed into a moral person.